

En de kiezer sprak opnieuw (6)

En hoe vergaat het de Modernisierungsverlierer na 22 januari?

RENÉ CUPERUS

De verkiezingsuitslag van 22 januari heeft weinig veranderd aan het tragische feit dat de Nederlandse middenklasse (inclusief de sociaal-democratie) zich veel te weinig gelegen heeft laten liggen aan de slachtoffers van de enorme turbulentie in onze samenleving. Op straffe van 'multiculturele fricties' dient zij die historische schuld alsnog in te lossen. Een Deltaplan voor de achterstandswijken in de grote steden, dat is wel het minste wat nodig is. Heeft u de kabinetsinformatie daar al over gehoord? Ik niet.

In Duitsland spreekt men van *Modernisierungsverlierer*. Dat zijn mensen die er niet in slagen zich flexibel aan 'de wereld in permanente verandering' aan te passen en die zich als gevolg daarvan maatschappelijk onbehaaglijk en onveilig voelen. Het gaat vooral om laagopgeleiden uit de grote steden. Zij zijn de achterban van het nieuwe rechtspopulisme in Europa. Zij geloofden in Pim Fortuyn en waren de stemmers op de LPF (of de thuisblijvers van de PvdA). En zij zullen dat opnieuw zijn, als de 'gevestigde politiek' er niet in slaagt om een tastbare handreiking naar deze groepen te doen: niet alleen op sociaal-economisch vlak ('we gaan u mengen met nette middenklasse-burgers; we breken daarom die oude, vertrouwde arbeidersbuurten af, ver-

vangen die door dure koopwoningen voor die andere mensen, maar dat is allemaal voor uw bestwil'), maar dus vooral ook op cultureel en sociaal-psychologisch vlak.

Onze hedendaagse samenleving is zo sterk aan veranderingen en turbulentie onderhevig dat het velen zwaar te moede wordt. Alles moet anders en beter en sneller; de oude vertrouwde wereld van weleer valt in duigen. Globalisering, secularisatie, individualisering, postindustrialisering: allemaal sjieke namen voor processen die ingrijpend op de maatschappij en het leven van mensen inbeuken.

De Fortuyn Revolte heeft, bedoeld en onbedoeld, laten zien dat er diepingrijpende maatschappelijke veranderingen schuilgaan achter het nieuwe 'populistische onbehagen' dat de representatieve democratieën van Europa op de proef stelt. Met name sociaal-democratische volkspartijen als de PvdA worden door deze 'Opstand van de Burgers' fors ontregeld.

Het 'populistisch moment' — de specifieke constellatie van voorwaarden waaronder het populisme goed als politieke machtsfactor kan gedijen — mag dan wellicht (tijdelijk?) geweken zijn, dat geldt allesbehalve voor de dieperliggende oorzaken die achter dat 'moment' schuilgaan. Het Europees populisme moet boven alles gezien worden als een reactie op een maatschappelijke crisissituatie. Populistische bewegingen

24

Over de auteur René Cuperus is medewerker van de Wiardi Beckman Stichting, tevens eindredacteur S&D

En de kiezer sprak opnieuw René Cuperus En hoe vergaat het de 'Moderniseringsverlierer' na 22 januari?

reageren, welhaast per definitie, op de schaduwzijden van de modernisering. Zij vormen een reactie op actuele maatschappelijke veranderingen en fricties die voor veel burgers — objectief dan wel op het niveau van perceptie — gepaard gaan met crisisdreiging en angst voor collectief identiteitsverlies. Processen van globalisering (inclusief immigratie), individualisering, meritocratisering en postindustrialisering die al langere tijd op de westerse samenlevingen inwerken, kweken, naast dynamiek en nieuwe welvaartschansen, ook ressentiment, frustratie en onrust. Die kunnen onder bepaalde voorwaarden tot politieke ontlading komen.

Het (rechts)populisme is, zo gezien, een Harde Vloek tegen een Wereld in Flux, een angstig-woedende schreeuw om het behoud van de vertrouwde leefwereld en identiteit. Het populisme is een protest tegen bedreigingen van buiten, en tegelijkertijd de rookmelder die aangeeft dat sprake is van falende representatie via het bestaande politiek-maatschappelijk bestel. Dat alarmsignaal van het populisme verdient het, meer nog dan de politieke macht uitgedrukt in parlementaire zetelaantallen, om zeer serieus te worden genomen, niet in de laatste plaats door de sociaal-democratie.

DE VIJVER VAN DE KLEINE MAN

De sociaal-democratie en het rechtspopulisme zijn sociologisch gezien concurrenten van elkaar. Ze vissen in dezelfde 'vijver van de kleine man'. Er is sprake van een overlappend electoraat van laagopgeleiden uit de arbeidersklasse en lagere middengroepen uit de grote steden. (Langs dat elementaire feit hebben we — ook ikzelf — als Derde Weg-PvdA lang heen gekeken: we geloofden in de mythe van de 'middenklasse-samenleving'. Die blunder alleen al is een oppositieperiode waard). Dit alles heeft tot gevolg dat een populistische opstand van de kleine man de spanning op scherp zet die er van oudsher binnen links c.q. progressieve sociaal-democrati-

sche partijen bestaat tussen lageropgeleiden en hogeropgeleiden, tussen 'materialisten' en 'post-materialisten'. Is het rechtspopulisme de culturele wraak van de 'arbeidersklasse' op de bestuurlijk-intellectuele elites binnen de 'arbeiderspartijen'?

De sociaal-democratie zal in stijl, communicatie en programma '(links)populistischer' moeten (durven) worden wil zij het rechtspopulisme kunnen bestrijden. Doet zij dit niet, dan dreigen er grote existentiële problemen: het doormidden breken van sociaal-democratische partijen langs cultuurpolitieke lijnen. Links-populistischer worden dat wil zeggen: 1. zich veel meer reken-schap geven van de schaduwzijden van het actuele moderniseringsproces en de krachten die op de directe 'leefwereld' van mensen inwerken; 2. bij voorrang opkomen voor de zogeheten *Moderniseringsverlierer*, zij die niet of nauwelijks staande blijven temidden van de acceleratie van economische en culturele modernisering. Concreet: een royaal compensatieprogramma voor de witte en zwarte bewoners van de oude achterstandswijken in de grote steden; 3. zich zo veel als mogelijk is losmaken van technocratisch-bureaucratische complexen om zo de politiek te kunnen 'repolitiseren'. *De Kaasstolp moet aan diggelen*: door betere politieke communicatie, door meer respect voor *common sense* en door verscherpte politisering (van 'Sachzwang' naar een vermenigvuldiging van politieke opties) dient de kloof tussen beleid- en discoursbepalende elites en gewone burgers zo goed mogelijk gedicht te worden. Een zeker linkspopulisme is vereist om de wind uit de zeilen te kunnen nemen van een rechtspopulisme dat steunt op autoritaire en xenofobe sentimenten, zo niet erger.

* Dit is een voorproefje van het artikel 'Het populistisch tekort van de sociaal-democratie' dat binnenkort zal verschijnen in *Nieuwste Tijd*, kwartaalschrift voor eigentijdse geschiedenis (Uitgeverij Wereldbibliotheek).